

LANCUSZEK (71) *sb m*

łańcuszek (36), **łańcuszek** (15), [**lącuszek**, **leńcuszek**, **leincuszek**, **lincuszek**], łańcuszek *a.* łańcuszek (20); łańcuRejRozpr, KrowObr (5), Leop (2), BibRadz (12), BielSat (4), WujJud, WierKróc, SkarŻyw (3), ReszHoz, ReszList, SiebRozmyśl, KmitaSpit; łańcuszek OpecŻyw, BielKom, RejWiz (5), BielKron (2), Mqcz (2), RejZwierc (3); łańcuszek : łańcuszek BielRozm (3 : 1).

a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie); e prawdopodobnie jasne (tak w -ek); łe-, le- z tekstów nie oznaczających é.

sg N łańcuszek (19). *♦ G* łańcuszka (4). *♦ I* łańcuszki(e)m (2). *♦ L* łańcuszku (6). *♦ pl N* łańcuszki (4). *♦ G* łańcuszk(o)w (9). *♦ A* łańcuszki (17). *♦ I* łańcuszkami (4), łańcuszki (4); -ami *Mqcz, ReszHoz, ReszList*; -i *OpecŻyw, BielKron, SiebRozmyśl*; -ami : -i *WyprKr* (1 : 1). *♦ L* łańcuszkach (1) *WujJud*, łańcuszkoch (1) *RejWiz*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII i XIX w.

Dem. od „łancuch”; catenula Mqcz, Calep, Cn; catella, catellum Cn (71) : OpecŻyw 126v; LibMal 1547/124v; miał [Wulkanus] żonę Wenus boginią/ którą gdy załtał ná łozu z Marfem bogiem/ związał ie fubtylnemi łańcułzki/ aż fie nie mogli rużyć z łozá BielKron 24; Mqcz 41b; SkarŻyw 166; Były Compánije ex Sycilia, ktore fię łańcułzkami oftrymi nie miłościwie siekli/ z podziwieniem wżyftkich ludzi ReszList 163; Calep 172a; Bijąc bez miłosierdzia miotłami frógiemi/ Biczmi/ á náoftátek łańcułzki oftrémi/ Którémi poránili iego święté ciało SiebRozmyśl H2v; [leincuszek – catena catella J. Honterus 1532 [wyd. 1538: lincussek] LopacSł 596; uzda bez wądziel i łącuszek mosiądzewy do uzdy InwMieszcz 1547 nr 18].

W porównaniach (2): Bowiem kto fie rozumem s cnotą nie ípráwuie/ Ieft kotek ná łańcułzku co wżytkim kugluie. *RejWiz 47v; Swowolny s tym co w grozie. Witay dobry pácholiku/ A nápoły niewolniku/ Co by kotá ná łańcułzku/ Chowaią cie w tym kozułzku. RejZwierc 232.*

Zwrot: »wieść (a. wodzić) na łańcuszku (a. łańcuszkoch)« [szyk zmienny] (2): O rofkołznelz to Małpy tu po fwiecie chodzą/ Co ná nie ci myfliwcy s tymi śidły godzą. [...] Bo ie łącno połápác gdy fie pomotaią. A potym ie iáko chcą ná łańcułzkoch wodzą/ A iáko s Koczódany ná dziw z nimi chodzą. *RejWiz 47v; KmitaSpit A4.*

Szereg: »łańcuszki albo powrozki« (1): Bráctwá niktore z rożnych kráin Włófkiey żiemie bośo do Rzymu przychodźły ciało fwe zieláznymi łańcułzkami álbo powrołkami węzłowátymi ták biczuiąc *ReszHoz 127.*

a. Więzy (1) :

Zwrot: »być w łańcuszku« = stracić wolność (1): [gdy mają łowić małpę] Tedy przed nią fie wiąząc zaśie odstępuią. Oná zaśię przyśzedłzy ták ze fie powiąże [...] Zwyklá tżynić tym kłzałtem [!] iák tżłowiek wiązanie/ Zátym iuż więc przychodzi ták w wietzne wieżenie. To ma w pożytku/ Iż ieft w łańcułzku. *WierKróc A4.*

b. Ozdoba z kosztownego kruszcu lub drogich kamieni; catena PolAnt, Vulg (57) : [Postawa mówi do Justyna] Łańcułzek też áby był ná tobye/ Day z doftátkiem rozumieć o łobie *BielKom F4v; KrowObr 130, 131 [2 r.], 239, Ssv; Wianeczek ma ná głowie nadobny perłowy/ Łańcułzek ná nim krzyżyk piękny rubinowy. RejWiz 35v, 53v; Leop 3.Reg 7/17; LAncułzek sperel Orianfkich*

okrągłych wielkich WyprKr 30, 9v, 15v, 22, 22v [2 r.]; BibRadz Ex 28/14, 25, 39/15, 18, 2.Par 3/5 (8); O wagę fie nie ftáray/ odda wŷyftko cáló/ Wždy fie przedfie okruŷzkow nam nieco doŷtáło. Bogá fie o to żadny/ Złotniczek nie boi/ Kiedy pięknie Sláchćiankę w łancuŷzki przyŷtroi. BielSat Cv, Cv; RejZwierc 114; WujJud A4v; SkarŻyw 165; BielRozm 16, 17; [pas pozłocisty z łeńcuszkiem na złoty tkanicy waży i z tkanicą półtory grz. i półósma skojca InwMieszcz 1552 nr 48, 1581 nr 231].

W połączeniach szeregowych (2): RejZwierc 57v; Łancuŷzki/ perły / złoto/ y pierścionki/ obracáá ná ochędoŷtwo duŷzne/ á dáiąc to vbogim ná wieczne fię bogáŷtwo zdobywáá. SkarŻyw 13.

W charakterystycznych połączeniach: łancuszek na szyi nosić (3); w łancuszki przystroić (2); na łancuszkę nosić.

Wyrażenia: »łancuszek ze smalcem, smalcowany« [szyk 7 : 2] (8 : 1): RejWiz 57; ŁAnczuŷek. s czarnim a białem smalcem, w nim pięcz stuk. A w kaŷdei po piączę perelek WyprKr 16v, 15v, 16, 21v, 23 [2 r.], 27; Nuż záię czo owych náftáło dziwnych pontalikow/ feretow/ łmálcowánych łáncuŷzkow/ pŷtrych bieretkow z rozlicznemi czętkámi. RejZwierc 57v.

»łancuszek złoty, z szczerego złota« = *catena aurea* PolAnt; torques Cn [szyk 15 : 3] (16 : 2): Łancuŷzki złote [*munerulas aureas*] zdiááamy tobie/ nákrapiáne łrebrem. Leop Cant 1/10; A miedzi niemi łzą feretkij złote male, lanczuŷkiem drobnim złotem przepleczone WyprKr 32v, 21, 21v, 23, 26v, 28, 29; Ná tym Nápierłniku łpráwifz Łancuŷzki iednákie z łzczerego złotá/ plećioną robotą. BibRadz Ex 28/22, Ex 28/14, 24, 39/17; BielKron 34v; Mącz 52c; Zá pierwłzych łat noŷiły náłze pánie duŷzki/ Páćierze Burłztynowe/ nie Złote łancuŷzki. BielSat D2 [*idem* BielRozm 26], Dv; BielRozm 25, 26.

Szeregi: »ni perełki ni łancuszka« (1): Iednák chodzę by łoktuŷłká Ni perełki ni łanczuŷłká RejRozpr H3v.

»pierścień, łancuszek« (2): Pátrz zafie co koŷztuie koŷzulká Perłowa/ Pierścień/ łancuŷzek Złoty/ grołzá nie záchowa. BielSat Dv [*idem*: pierścień] BielRozm 25.